

Eräiden jurakkisamojedin sanojen historiaa.

1. Jur. *luxū*.

JurOP T₂ *luxū* 'päänläpi miehen turkissa tai mekossa, jossa päähine on yhteen ommeltu kaula-aukkoon' sanalla on vastine ostjakissa ja vogulissa, nim. ostj. Paas. K *ròχ* 'kaulus, kauluri (vaimoilla mustasta verasta, jossa on lasihelmiä); Kragen, Halstuch', J *ròk* (*rùkškâm*) id. ja vog. Munk.-Szil. *rakw* 'gallér; Kragen', *raxwiñ ta'íl* 'galléros ruha'.

2. Jur. *nāčtšædäi*.

Jurakkisamojedin sanat O *nāčtšædäi* 'nokkonen', Sj. *nāčtšædäei* id., OP *nāčtšædëi* 1) 'nokkonen', 2) 'ohdake', 3) 'tappava tauti, jossa iho on punainen ja syyhyy kovasti', M *nāčtšædäei* 1) 'nokkonen', 2) 'ohdake', T₁ *nāčtšædæw* 'orjantappura', jur. Reg. **nactej** (**natstej**) 'Rose' ovat johdannaisia kantaverbistä OP *nāčtšā* 'tehdä kipeää (jos esim. leikkaa haavan sormeensa)', T₁ *ηudāñnæw nāčtšē* 'tekee kipeää käteen (jos esim. pistää jollain sitä)', M *nāčtšædäei ηudāñnæw nāčtšē* 'nokkonen polttaa kättä'.

Tällä sanalla on vastine tšeremississä, nim. Szil. *nuš* 'Nessel', Wichm. KB U *nuš* id., Vasiljev *nuš* id., Ramst. KB *nu-šam kərəl nā-lāš* 'einen Wollenkunkel (von der Spindel) nehmen'. Tšeremissin *š* saattaa edustaa *tš:tä (ks. Toiv. Affr. ss. 228—9).

Huomiota ansaitsee, että tšeremissin sana merkitsee myös 'haukea': Wichm. KB *nuš*, *nu-š-yol*, U *nu-š-yol* 'Hecht', Vasiljev *nušgol* id. Budenzin sanaluettelossa on tosin *nuš* 'urtica' C, *nuš* 'esox lucius' C, mutta jälkimmäisen -š saattaa olla kirjoitusvirhe. *nu-š-yol* sanan alkumerkitys voisi olla, kun ottaa huomioon jurakin verbin, 'kala, joka puree (kipeästi)' (*kol* 'kala'). Vrt. semasiologisesti jurO *šāttorāi* 'hauki', alkumerkitys 'puriija', *š'āttōrtš* (augm.) 'beissen', samO K *sātcäu*, Tsch. *sāčam*, OO *seačam*, NP *satčam*, Kar. *sātam*, B Tas *sāžam*, N *hāžap* beissen', *hačernap*, B Tas *šacernam*, Kar. *satternam* 'nagen, beissen', K *sācu* 'Brennessel, Hanf', NP *sāču*, Tsch. *soačē*, OO *seatte*, Jel. B Tas *sāč*, Kar. *sat*, N *hač* id.; vogP (*šup*-)šəš-si 'nagt (durch)', jne. (vrt. PAAS. Beitr. 123, 222, SET. Verw. 60).

3. Jur. *š'ijjěäok*.

Pienestä merkityseroavuudesta huolimatta on vogulin Ahlqv. *sänex* 'Fischrogen' sanaan yhdistettävä jurakin Nj. *š'ijjěäok*, P *š'idděäok* 'Fischmilch'. Metsäjurakin -jj-, -dd- palautuu tässä n-äänteeseen.

4. Jur. *tōptat*.

Jurakin Nj. *tōptat* 'oivukka; schwarze Johannisbeere', Lj. *taptat* *η̄ō(t̄šəp̄)* id. (*η̄ō(t̄šəp̄)* 'Beere') sanoissa viittaa ensi tavun vokaali (Lj. -a- ~ Nj. -ō-) siihen, että kyseessä on lainasana. Nämä sanat onkin saatu ostjakista, vrt. ostj. Karj. Trj. *t̄šōp̄ t̄šəχ*, DN *t̄šəpt̄šə* 'schwarze Johannisbeere' (ks. Toiv. Affr. s. 102 seur.), ja niin myöhään, että ostjakin sanan sekundäärinen kvalitatiivinen vokaalivaihtelu kuvastuu jurakkiin lainatuissa sanoissa. Huomiota herättävää on, että ostjakin *t̄š*:tä vastaa jurakissa *t*, vaikka ääntenmuutos **t̄š > t* on niin vanha, että siihen ovat ottaneet osaa kaikki samojedikielet ostjakkisamojedia lukuunottamatta. Sama seikka esiintyy jurakin S P *tūnt*, Nj. *tūnt* 'kirppu' sanassa, joka niinkään on lainattu ostjakista, vrt. ostj. Karj. Trj. V Vj. *t̄šu n̄ t̄š* 'floh' (ks. Toiv. Affr. s. 115). Ellei olisi kyseessä myöhäinen lainasana, olisi *nt*:stä tullut äännelaillisesti *n*-äänne, palautuipa *t* tässä sitten **t̄š*:hen tai heikkoasteiseen **š*:ään. Metsäjurakin *t*-edustus selittyy vain olettamalla, että kielelle outo *t̄š*-äänne on lainattaessa korvattu *t*:llä, tai sitten esiintyy jossakin lainanottajien tuntemassa ostjakkimurteessa *t̄* (< *t̄š*), kuten on ainakin laita Surgutin piirissä puhutussa Vartovskoen murteessa (ks. Toiv. Affr. s. 255), siis murteessa, jonka edustajien kanssa metsäjurakit ovat epäilemättä myös joutuneet kosketuksiin.

T. Lehtisalo.